

MUERE EL MAYOR POETA VALENCIANO DEL SIGLO XX

El poeta Vicente Andrés Estellés falleció a última hora de la tarde de un paro cardíaco en la Ciudad Sanitaria de La Fe. El escritor había sido hospitalizado el pasado miércoles tras sufrir

una embolia. Su muerte ha conmocionado al mundo de la cultura. Estellés, que estaba considerado como el mayor poeta valenciano de este siglo, será enterrado mañana en Burjassot.

Un paro cardíaco acaba con la vida del poeta, que será enterrado mañana en Burjassot

Ha muerto Estellés

LEVANTE-EMV

Vicente Andrés Estellés falleció al filo de la siete de la tarde de ayer a consecuencia de un paro cardíaco, según anunciaron a **Levante-EMV** fuentes médicas.

Las mismas fuentes indicaron que el escritor había pasado una «muy mala noche» con «graves problemas respiratorios» y que el equipo médico que lo atendía había optado por tal motivo en la mañana de ayer y tras unas pruebas médicas de urgencia por su traslado al departamento de Medicina Nuclear.

«Fue cuestión de horas —declaró a este diario Carmen Andrés, hija del poeta—. Todo se complicó con una neumonía. Después empezó a fallarle la respiración y le llegó el final. He perdido a mi amigo, hemos perdido al mejor poeta».

El cuerpo de Estellés era trasladado a primera hora de la noche al tanatorio, mientras su familia se desplazaba a Burjassot, ciudad de origen del poeta y donde será enterrado mañana, lunes. Está previsto que la capilla ardiente sea instalada desde primeras horas del lunes en el ayuntamiento de la ciudad de L'Horta Nord, mientras que el sepelio se celebrará en la iglesia de Sant Miquel de esta misma población, según confirmaron fuentes familiares.

A la hora del cierre de esta edición numerosas personalidades del mundo de la cultura y la política se estaban dando cita en Burjassot para manifestar su duelo a los familiares del poeta.

Una de las primeras personalidades en llegar al domicilio de la familia de Vicente Andrés Estellés fue el conseller de Cultura, Andreu López. Asimismo, se esperaba la presencia del director

Vicente Andrés Estellés, durante su hospitalización en enero de 1992.

M. MOLINES

general de Política Lingüística, Jesús Huguet. En el domicilio familiar se vivían momentos de especial dolor y consternación por el fallecimiento del poeta. A pesar de todo, la familia quiso mantener en todo momento un clima de intimidad.

Juan Benedito, médico adjunto del servicio de Neurología de La Fe y jefe del equipo médico que ha seguido la evolución clínica del escritor durante los últimos días, afirmaba ayer a **Levante-EMV** que «la causa de su fallecimiento vino como consecuencia de la complicación de la trombosis cerebral por la

que fue ingresado». El neurólogo añadió que si bien en los últimos días había sufrido una mejoría en su estado de salud, la enfermedad había evolucionado rápidamente hasta el fatal desenlace.

Estellés había sido ingresado el pasado miércoles después de sufrir una embolia que le provocó una afección motora, complicada con una infección respiratoria. Veinticuatro horas más tarde el poeta experimentaba una ligera mejoría que hizo pensar en una posible recuperación, aunque dentro de la máxima gravedad.

Pese a que los partes médicos facilitados a lo largo de esta semana auguraban una recuperación, en la mañana del sábado el equipo médico de La Fe emitió un nuevo parte facultativo advirtiendo de un cambio brusco en el pronóstico.

El último escrito indicaba que el paciente presentaba un empeoramiento condicionado por «un agravamiento de su insuficiencia respiratoria», consecuencia de una neumonía, complicación —añadía— intercurrente de su trombosis cerebral, que ensombrecía notablemente el pronóstico vital.

Una vida marcada por la enfermedad

LEVANTE-EMV

El 7 de septiembre de 1924 nació en la localidad de Burjassot Vicente Andrés Estellés, que estaba llamado a convertirse en el poeta más importante en lengua vernácula dentro del panorama valenciano de posguerra. Andrés Estellés cursó estudios elementales en el Colegio del Salvador de su pueblo natal y, más adelante, en su juventud, probó fortuna como aprendiz de hornero, orfebre y administrativo. Sin embargo, las inquietudes de Estellés se decantaron bien pronto hacia el mundo de la literatura y decidió iniciar sus primeras tentativas poéticas trasladándose a Madrid, donde estudió en la Escuela Oficial de Periodismo. En 1949 comenzó a trabajar en *Las Provincias*, al tiempo que compaginaba, cada vez con mayor dedicación, su labor poética. Estellés fue despedido de ese periódico, después de 31 años de servicio y tras ser galardonado con el Premio de las Letras Catalanas. A lo largo de los últimos años, Vicente Andrés Estellés fue un asiduo colaborador de **Levante-EMV**.

La temática poética de Andrés Estellés se caracteriza por la presencia constante del hambre, el sexo y la muerte, encarados con un lenguaje rico y directo, de naturaleza frecuentemente coloquial. Estellés fue, además, un hombre comprometido con las cuestiones sociales de su tiempo y un activo defensor de la cultura valenciana. El poeta, que publicó casi una veintena de libros, obtuvo también el Premio de las Letras Valencianas.

Sin embargo, la salud nunca estuvo aliada con el poeta, que arrastró una flebitis (inflamación de las venas) durante los últimos 35 años. La cruel enfermedad, al igual que los problemas económicos, convirtieron el tramo final de la vida de Estellés en un amargo trance.

Quatre records desordenats

FRANCESC PÉREZ MORAGÓN

Em pregunte ara quan el vaig conèixer, **Vicente Andrés Estellés**, atabalat i tímid, ple de cambres secretes. Tal vegada va ser quan el poeta **Josep Lluís Bonet** i jo corregíem els seus versos per a una edició de luxe de *El gran foc dels garbons*. A fi de consultar-li algunes solucions que Bonet i jo, molt alegrement, havíem anat proposant, vaig visitar Estellés a *Las Provincias*. Em ronda pel cap que va acceptar totes les nostres esmenes, sense fixar-s'hi massa —i més valdria que ho haguera fet!— i sé que, després de comentar algunes coses que llavors devien ser actuals, em va convidar a col·laborar en el diari. Malgrat que era l'època en que molta gent de qui jo em considerava pròxim trobava de bon gust publicar assíduament en aquell periòdic, mai no vaig fer cas de l'amable invitació del rector en cap.

Després ens vam veure més vegades, amb diversos motius. Fins i tot vaig posar un pròleg al llibre de poemes que Estellés dedicà a la bona, im-

prescindible memòria de **Joan B. Paset** i **Aleixandre**, rector de la Universitat de València i diputat d'Esquerra Republicana assassinat pels franquistes després de la guerra d'Espanya.

Sens dubte, la conversa més llarga i completa que vam mantenir es produí durant una entrevista que vaig fer-li, per a un reportatge en vídeo realitzat poc després que li concediren el Premi d'Honor de les Lletres del País Valencià. Crec que era un dia de sant Vicente Màrtir —San Vicente de la Roda— i el vam anar a entrevistar i a filmar a Benimodo. Després, en un bar de la plaça, on vam esmorzar, ens presentà alguns amics seus d'aquell poble que havia elegit com a mig refugi. Feia un dia amabilíssim, amb el sol de l'hivern que s'acaba, i passejàrem entre els tarongers mentre el retrataven.

El recorde igualment en actes públics —com el de presentació del Congrés de Cultura Catalana, realitzat a la Facultat d'Econòmiques gràcies als bons oficis del degà, **Manuel Sánchez Ayuso**— i en una trobada quasi

multitudinària de persones a casa de **Joan Fuster**, una nit, quan un **Renau** agut i ple de vida ens va presentar una col·lecció de diapositives sobre els treballs que estava fent a Berlín (Est), mentre preparava el retorn definitiu —i frustrat— a València. Posteriorment, ens vam trobar en moltes altres ocasions. L'havia visitat en el seu pis, prop de l'Albereda, i més tard el vaig trobar al del carrer del Ceramista Ros.

Tots aquests records, ja ho sé, no tenen la més mínima importància per a ningú, excepte per a mi, que ara me'ls projecte en la memòria, com un film patètic i mut. Amb unes poques consultes podria datar-los, però no en tinc ganes; ni d'això, ni de repassar ara els llibres d'Estellés, el pròleg que Fuster posà al front de l'obra completa del poeta, aquells comentaris una mica sarcàstics de **Josep Pla**, l'entrevista que li va fer **Montserrat Roig** allà pel 1972, quan l'escriptora féu un *raid* periodístic a València (or, s'estava a casa del matrimoni **Lluch**), tants altres papers. Per algun racó dec te-

nir, també, alguna mostra dels atacs verbals que determinats salvatges locals dedicaren fa uns anys a un Estellés que s'havia pres la llibertat d'escandalitzar-los. L'acusaven de procaç. Ells, representació genuïna de la proccacitat i l'absència de vergonya.

Ara, em dic, enviaré aquestes ratlles a qui les sol·licita. Demà, anant cap a Sagunt, a la Trobada d'Escoles Valencianes, veuré com el sol il·lumina els camps de l'Horta, els d'Alboraia, Foios o Meliana, i, terra endins, els de Carpesa, Benifaraig, Borbotó, Montcada o Burjassot. Terra assaonada i fèrtil. El dilluns, des d'un lloc o altre de la Universitat Jaume I, a la Penya Roja de Castelló, miraré des d'una alçada modesta però suficient, la Plana, les muntanyes socarrades del Desert i tota la línia edificada de Benicàssim, on el poeta va passar molt de temps, aquests anys darrer. Potser em vindrà al cap algun dels seus versos o, també, alguna imatge oblidada del seu rostre, que sempre pareixia trist i atribolat —fins i tot quan reia.

MUERE EL MAYOR POETA VALENCIANO DEL SIGLO XX

La última entrevista que Vicente Andrés Estellés concedió fue a **Levante-EMV**. El poeta reflexionaba sobre el décimo volumen de sus obras completas que acababa de publicar se y hablaba de su próxima obra en verso «rimado. Señal de vejez —afirmaba—. A la vejez, viruelas». El escritor y periodista daba su visión sobre la literatura.

Vicente Andrés Estellés concedió su última entrevista a **Levante-EMV**

«Escribir en verso rimado es señal de vejez»

JUAN LAGARDERA

Hay que coger la brújula para encontrar ese barrio en la ciudad de Valencia. Un barrio dormitorio, post-plan de estabilización, informe, cutre, feo. En ese paisaje hay que descubrir la humilde casa de un poeta.

El pisito está amueblado sin exquisiteces. Hay un gran mueble barroco de serie para enciclopedias a plazos y dos mecedoras con profusión de motivos florales en rosa pálido.

La primera señal de vida emerge de una silla de boga sobre la que reposan un Alberti, un Manuel Puig y un Faulkner, «Absalón, Absalón».

Trémulo, enfermo, aparece Vicente Andrés Estellés, uno de los grandes poetas vivos de la literatura de este momento, uno de los mayores hipocondríacos de la historia, de quien se dice que lleva malo desde los dieciocho. Puede, de verdad, que esté sin salud, pero todavía le quedan sonrisas para hablar de sexo, llantos para exorcizar el drama de la muerte y entusiasmo con el que imaginar una gran novela histórica, a *lo Robert Graves*, en torno a la vida a Ausiàs March. Esas son sus pasiones a los 66 años de edad, tras recibir ayer el homenaje de la comunidad literaria coincidiendo con el libramiento de los Premios Octubre.

Entrevistar a Vicente Andrés Estellés es difícil porque ya ha perdido el sentido de la medida dialéctica. Habla sin parar, de lo que le apetece, y las preguntas son excusas para ir saltando de tema en tema. Estellés sería hoy un excelente tema para una película *verité*.

—Señor Estellés, ¿se siente usted pagado por la sociedad valenciana? Lo digo por lo del homenaje y por la crispación que en torno a la cultura se ha respirado en Valencia.

—Mínimamente contento sí estoy. ¿Pagado?, no sé. Soy consciente de la ambivalencia del término, en el sentido de sentirme satisfecho y en el de sentirme retribuido económicamente. Yo he trabajado muchísimo, para comer, de periodista..., hasta que me dieron la patada en el culo y me tiraron a la calle. Entonces me quedé sin nada que llevarme a la boca... Sólo me quedé mi obra en ese momento, mis obras completas, que yo pensé en un cierto momento que podrían alcanzar los

Vicente Andrés Estellés, en una silla de ruedas recuperándose de una de las múltiples enfermedades que sufría.

J. ALEIXANDRE

quince o veinte volúmenes hasta que he pensado que con diez ya estaba bien la cosa. Yo anuncié que con el libro titulado *Sonata de Isabel* daría por concluidas mis obras completas, y así va a ser, lo cual no deja de ser algo ridículo, el haber cerrado el ciclo de unas obras completas lleno de vida y salud. Bueno, lleno de vida y salud, no; con la salud agujereada pero vivo. De hecho he empezado a escribir un nuevo volumen, el once, que tiene una peculiaridad sobre los anteriores, y es que está escrito, todo el volumen entero, en versos rimados. Señal de vejez. A la vejez, viruelas, como hizo en cierto modo Vicente Aleixandre, de quien, por cierto, tengo poemas inéditos aquí mismo. Él, que siempre había sido partidario del verso libre, en el último tramo de su vida escribió en rima. El primer tomo que leí de Aleixandre fue *Sombras del paraíso*, en Madrid, todavía estudiando periodismo. Me emocionó

muchísimo...

(Curiosamente, en el transcurso de la entrevista, llegará un paquete de la imprenta con los primeros tomos del volumen décimo, la *Sonata d'Isabel*).

—¿Cuando usted se encaminó profesionalmente hacia el periodismo creía posible una cierta estilización literaria de los escritos en prensa o veía una simple posibilidad alimenticia?

—Mi padre era analfabeto casi total, tenía un gran deseo, un legítimo deseo, de que su hijo viviera de la pluma y él encontró la puerta abierta cuando vio que yo me inclinaba por el periodismo. En el año 43 ingresé en la Escuela de Periodismo. Tengo una anécdota del examen de ingreso, en el que me hicieron dos o tres preguntas, una de ellas sobre Menéndez y Pelayo, e hice tal empollación sobre el Menéndez y Pelayo que todos los demás estudiantes venían a copiar mi ejercicio. Creo que soy el único estudian-

te de periodismo que pasó por la Escuela sin tener el bachillerato. Demostré que era pobre y que por pobreza no había podido estudiar. En el 43-44 fue cuando leí a Aleixandre y esa fue la ventaja que les llevé a mis paisanos. Cuando volví a Valencia ya conocía a Aleixandre, y a Neruda, y a Cernuda, mientras ellos, los que sólo leían en valenciano, no pasaban de Carles Salvador. Por eso me fue relativamente fácil incorporarme a la lectura en valenciano y a su cultura.

—¿La decisión intelectual de ser un poeta en valenciano, cuándo la toma?

—Estando ya en Valencia. No recuerdo bien. Me llamaron al periódico y me dijeron si quería ir a la tertulia de Xavier Casp. Para mí aquello fue como si me hubieran invitado a la Real Academia de la Lengua. En aquellos años de miseria intelectual el nombre de Casp significaba algo. Fui allí, conocí a Miquel Adlert. Casp me leyó, todo con-

tento, una *Oda a la patria*, premiada en Perpignan y que al parecer empezó a investigar la policía. Pero Casp no pasó de ahí, era de vuelo corto.

(Xavier Casp se convirtió con los años en una de las cabezas intelectuales del movimiento anticatalanista en Valencia).

—¿Muy parnasiano?

—Sí, muy parnasiano. Un caso lamentable el de Casp. Ya no nos saludamos, lo cual me fastidia porque me hubiera gustado conservar su amistad. Si para alguien vale más la literatura que la amistad que lo diga o que lo demuestre con hechos.

—¿La amistad vale más que la literatura?

—¡La amistad vale más que la literatura! La amistad, el amor, valen más que la literatura.

—¿Y un buen polvo vale más que un buen libro?

—¡Vale! Hay polvos elaborados mentalmente, planeados que salen a la perfección. Ésos valen más que todos los libros habidos y por haber.

Adéu, Vicent

JESÚS HUGUET

Ara, quan tots i cadascú parlaran de la millor poesia valenciana del segle XX; quan crítics i estudiosos diran que el més eficient testimoniatge per conèixer la València dels anys cinquanta són els teus poemes; quan els lúdics rellegiran les *Eglogues* per aprendre què és delectació; quan els sensuals palparan tenuelement, amb dits tendres, les pàgines dels teus poemaris com qui explora les més sucoses boques. Ara, precise dir-te quan t'estime i et dec.

Què difícil és ser poeta, i gran, des de la normalitat més absoluta. Les exhorta-

cions més importants que em sentit els valencians en molts anys («Assumiràs la veu d'un poble... I seràs poble...»), han eixit d'una de les persones que menys responia al cànon romàntic de poeta. Per això, sempre serem deutors de qui des de l'ordinari ha creat la més extraordinària obra de la nostra poesia del Segle d'Or a hui. De qui va elevar el prosaisme més gris d'una ciutat, un país i unes gents, a la més brillant i clara formulació. Quanta sensibilitat és possible en un home tan corrent!

Vicent, ja no em repetiràs una i mil vegades les teues malalties i operacions; no et faràs l'heroi portant al quadre de la

bicicleta de les nebodes d'Antoni Machado, des de Rocafort al cine de Burjassot; no em faràs creure que la Banda de Benimodo, per més passosdobles que et dedique, sona millor que la d'Alberic; no tornaré a amenaçar-te, de dir-li ho a Isabel, per comprar-te tabac i mistera al quiosc de Ceramista Ros; no em creure que en els trasllats de cases hages perdut tants papers, ni que les dates siguen les que m'assegures; no discutirem sobre xiques i arnaldins i el grau de sucre. Vicent, quin buit!

Sé que molts confonent feblesa per humanitat, deien que tenies la llàgrima fàcil. Són aquells que no mai ploraran

en el cine vegent una d'eixes pel·lícules que et fiquen el cor en un puny. Aquells a qui els havera agradat que els teus versos foren part d'una cuirassa defensiva, pesada i compacta. Però tu les paraules, els poemes, els regalaves. Eren manifestació constant de la teua llibertat.

Ens regalares poemes i llibertat. Els poemes des de la llibertat de ser i dir sense mistificacions i embuts. Ens regalares les paraules. L'única herència desitjable d'un poeta lliure.

Per les teues paraules, per ser com fores, per la teua insobornable llibertat: gràcies, Vicent.

Cinco mil yacimientos arqueológicos, la gran mayoría de ellos sin intervenciones preliminares realizadas hasta la fecha, se conocen actualmente en la Comunidad Valenciana, según un mapa arqueológico que prepara la Dirección General de Patrimonio junto

a un plan de reactualización e intervención. Cultura ha autorizado este año cincuenta y nueve excavaciones ordinarias, de las que veintitrés corresponden a la provincia de Valencia y que supone una inversión global cercana a los 26 millones de pesetas.

La desidia municipal pone en peligro las excavaciones realizadas hasta ahora en la Almoína

El mapa arqueológico de la Comunidad desvela la existencia de 5.000 yacimientos

J. R. S.

La gran mayoría de las intervenciones arqueológicas autorizadas por la Dirección General de Patrimonio son de las consideradas ordinarias; esto es, generadas por la investigación. En su totalidad se trata de trabajos iniciados hace algunos años. Algunas intervenciones cumplen este año su decimotercera campaña.

Del total de excavaciones solicitadas —noventa— Cultura ha autorizado cincuenta y nueve, de las que veintitrés corresponden a la provincia de Valencia, veintisiete a la de Alicante y nueve a Castellón. Los criterios seguidos han sido los de la consolidación de aquellas excavaciones en marcha para evitar procesos de deterioro.

Entre las autorizadas en Valencia figuran los trabajos de localización de los restos romanos y medievales en la ladera del Castillo de Xàtiva; el poblado ibérico de Caudete de las Fuentes, cuya hipótesis apunta a que se trata de la antigua ciudad ibérica de Kelin; el yacimiento neolítico y la neópolis de Requena; el acueducto de Peña Cortada; el yacimiento paleolítico de Oliva o el de la Cova Bolomor: un yacimiento del Paleolítico inferior de excepcional importancia, ya que se trata del único en la Comunidad que documenta esta época.

José María Morera, director general de Patrimonio, indicó a este diario que en la actualidad

La puerta de acceso a la Almoína ha sido sustituida por una valla.

J. ALEIXANDRE

su departamento se encuentra realizando un mapa arqueológico de la Comunidad para establecer un plan de actuación y consolidación de los principales yacimientos y agilizar los trámites para la recuperación arqueológica.

«Se trata —dijo Morera— de inventariarlo, ponerlo en valor para que el ciudadano lo conozca y lo valore, al tiempo

que el estudio nos ayudará a planificar una actuación a medio plazo, aunque no se deben crear falsas expectativas.»

La redacción de este plan coincide con el total abandono por parte del Ayuntamiento de Valencia de una de las zonas arqueológicas más ricas de la ciudad de Valencia, como es la de la plaza de la Almoína.

Concluido el convenio con la

archicofradía, y sin becas del INEM, el ayuntamiento mantiene en una situación lamentable el lugar que la anterior corporación municipal iba a convertir en museo al aire libre.

La desatención de la delegación de Acción Cultural es tan evidente que los desprendimientos y la maleza están convirtiendo el *ombligo* de la ciudad en un auténtico solar.

Estellés recibe a título póstumo la medalla de oro a las Bellas Artes

LEVANTE-EMV

El poeta Vicente Andrés Estellés, que murió en Valencia el pasado 27 de marzo, y está considerado como uno de los más importantes escritores valencianos, fue distinguido ayer, a título póstumo, con la medalla de oro a las Bellas Artes por un decreto del Consejo de Ministros.

Nacido en Burjassot, en 1924, ciudad en la que el pasado lunes era enterrado, hijo de una humilde familia de horneros, Vicent Andrés Estellés simbolizó —junto con los también fallecidos Joan Fuster y Manuel Sanchis Guarnier— el impulso de recuperación cultural de Valencia durante la transición democrática.

Su obra poética completa, que giró alrededor del sexo, el amor y la muerte, quedó editada en 1990 con *Sonata d'Isabel*, e incluye títulos como *Ciutat a cau d'orella*, *L'hotel Paris*, o *Antibes*, entre otros títulos. Andrés Estellés está en posesión de los premios de honor de las letras valencianas y catalanas.

La entrega de esta medalla se realizará casi con toda seguridad en Valencia, donde el Ministerio de Cultura estudia la posibilidad de convertirla en sede de la entrega de las medallas de oro de Bellas Artes que otorga anualmente.

La ceremonia fue uno de los asuntos que trató en su reciente visita el ministro de Cultura, Jordi Solé Tura, con altos cargos de la Generalitat Valenciana durante la reunión de consejeros de cultura autonómica celebrada a comienzos del pasado mes de marzo.

La concesión de esta medalla coincide con el doctorado *honoris causa* que la Universitat de València podría concederle y que será tratado por la institución académica el próximo lunes.

Plaça de Bous ONTINYENT

(MONTADA EN EL RECINTO FERIAL)

Hoy, SÁBADO, 3 de Abril de 1993
a las CINCO de la tarde

Organiza: Societat de Festers Moros i Cristians
SI EL TIEMPO NO LO IMPIDE Y CON PERMISO DE LA AUTORIDAD, SE CELEBRARÁ UNA

MONUMENTAL CORRIDA DE TOROS

Se picarán, banderillearán y serán muertos a estoque

SEIS TOROS

de la acreditada ganadería de D. ALIPIO PÉREZ-TABERNERO

de Salamanca, con divisa rosa y caña (Señal: Hendido en ambas orejas). MATADORES:

JOSÉ ANTONIO CAMPUZANO

VÍCTOR MENDES

y GREGORIO DE JESÚS

TEXTIL

aparicio, s. a.

TEXTIL aparicio, s. a.

Calidad y diseño para el hogar

SERRANO - GRAN VÍA

GANADORA DEL OSCAR
AL MEJOR ACTOR

P a c i n o

Una Película de MARTIN BREST
Esencia de Mujer

Recomendada por LOEWE

UNIVERSAL PICTURES Presenta Una Producción CITY LIGHT FILMS La Película de MARTIN BREST AL PACINO "SCENT OF A WOMAN" CHRIS O'DONNELL
Música THOMAS NEWMAN Montaje WILLIAM STEINKAMP Michael TRONICK Dirección ANGELO GRAHAM Supervisión DONALD E. THORIN, A.S.C.
Producción RONALD L. SCHWARTZ Coproductor BO GOLDMAN Productora Ejecutiva MARTIN BREST UNA PELÍCULA UNIVERSAL
Distribuida por United International Pictures. Versión Original en C.B. y Cassettes VHS. © 1992 UNIVERSAL CITY STUDIOS, INC. AN MCA COMPANY

LA HUELLA DE UN POETA

El poeta de la vida

JOAN CARLES MARTÍ

«Feia temps que no produïem un gran poeta. Dic "produïem", i pense ara —familiarment— en nosaltres, els valencians, i en els valencians que parlem com ens pertoca parlar. Sí: en feia molt de temps.» Així comença la introducció a *Nota a la poesia de Vicent Andrés Estellés* de Joan Fuster al pròleg de les *Obres completes*. Aquesta coneguda afirmació del pensador de Sueca, enllaça la poesia de postguerra d'Estellés, amb l'època literària valenciana del segle XV, que arriba al seu màxim esplendor amb March, Roig i Corella. I del poeta de Burjassot s'inicien els primers signes de modernitat en les propostes literàries valencianes. Darrere quedaven antecedents com Teodor Llorente, Vicent Wenceslau Querol, Bernant Artola, Carles Salvador, Almela i Vives, Miquel Adlert i Xavier Casp. «Les paraules, les senzilles paraules de cada dia adquirien en el vers de l'Estellés una pulsó lírica a què no estàvem acostumats», insisteix Fuster. El professor de la Universitat de València Jaume Pérez Montaner també apunta als poemes d'Estellés com la base de bona part de la moderna poesia valenciana: «imatgeria de clara ascendència surrealista, enumeracions caòtiques, correspondències difícils i agosarades, i, sobretot, un dens dramatismes angoixós i existencial».

La immensa obra poètica produïda per Vicent Andrés Estellés fa difícils establir etapes o influències en les seues obres completes, ja que la publicació de la seua producció no sempre coincideix amb la data real d'elaboració per part del poeta. Una de les raons òbvies d'aquest desordre ve marcat, sens dubte, per les circumstàncies polítiques de la dècada dels cinquanta, quan Estellés comença la seua obra. En aquella època s'han datat al voltant de vint poemes, dels quals només tres veuran la llum, *Ciutat a cau d'orella* (1952), *La nit* (1956) i *Donzell amarg* (1958). Segons Pérez Montaner, «és precisament aquest darrer, el primer llibre que va escriure», i on es troba la influència «garcilaso-

ta», juntament amb un gust pel detall connectat plenament amb la modernitat. «La veritat —diu Fuster— és que vam aprendre a llegir versos en les pàgines de Garcilaso, perquè l'Estellés i jo som de la mateixa generació: ell va néixer el 1924 i jo el 1922, érem valencians de poble, i no procedíem de llars on el llibre fos un moble necessari. Podíem comprar, de tant en tant, Garcilaso, que venia a ser una revista plena de sonets i de liras, d'ocultades reals, de mil augustes bagatel·les retòriques».

En la dècada del cinquanta i agrupades en el *Primer llibre de les èglogues* trobem l'Estellés més original i agosarat, generador de la nova dicció poètica a la que es referia Fuster, on la ironia i la tendresa es conjuguen amb el llenguatge directe, col·loquial i senzill. Els estudiosos de l'obra del poeta apunten una doble motivació en l'utilització del llenguatge col·loquial, considerat tradicionalment no literari. Per una banda contrarestar el llenguatge de la literatura triomfalista de la postguerra, molt arcaïtzant; i per l'altra part crear un llenguatge nou i en la pròpia llengua, en una situació d'autèntica misèria literària. El primer llibre publicat d'Estellés, *Alegria del Hallazgo*, apareix en castellà en la revista *Fantasia* de Madrid el 1945, ciutat on es trasllada el de Burjassot a estudiar periodisme. Ja en València, aquestes poesies de gènere bucòlic, de tradició greco-latina, les èglogues, seran una bona excusa perquè el poeta ens parle directament de les seues preocupacions, parodiant així el discurs oficial imposit. Mitjançant les èglogues, el paisatge del pessimisme, del fracàs amorós, i de la tendresa i l'apassionament, Estellés recrea retalls de la vida quotidiana dels valencians amb un llenguatge directe, clar i colpidor, que el caracteritzarà ja al llarg de la seua producció poètica. L'anàlisi d'aquesta obra portarà a l'escriptor suecà a afirmar que la poesia d'Estellés era frenèticament local, «del "trenet" de Burjassot a València». Cronològicament, les *Èglogues* han estat el primer pas d'una trajectòria que passa per *L'Hotel París*, el *Coral romput* i el *Llibre de*

meravelles, entre d'altres, fins als altíssims nivells de llibertat artística de les *Horacianes* o *Les acaballes de Catul*.

L'obra, no enterament publicada, i que el va ocupar els darrers anys va ser *El mural del País Valencià*. En entrevista a la revista *Serra d'or* de juliol-agost de 1978, Estellés ens adentra a l'origen: «El 20 de novembre de 1975 va ser per a mi, modestament, l'esperança, l'alegria. A partir d'aquell dia vaig observar com arribava a mi l'alegria de fer una cosa viva, alegre, molt més il·luminosa que la resta de la meua obra. És tot el País Valencià que canta i que he cantat jo. Després es va anar configurant com la cantata dels pobles, de tots els pobles del País Valencià units en l'alegria d'un futur que s'endevinava joïós després de la mort de Franco. Recorde que el dia 22, dos dies després d'haver començat, fins i tot vaig estripar algunes coses escrites perquè no em semblaven prou alegres. També hi ha fragments tràgics en el Mural; pense en l'afusellament de Peset, per exemple. Però, hi domina l'alegria.» Les referències a Neruda són ben paleses en aquest *Mural*. D'altra banda, amb aquesta obra èpica de fort contingut patriòtic, Vicent Andrés Estellés adquireix el compromís definitiu amb el seu poble, amb la seua terra. D'aquesta obra, que pot arribar a més de dues mil pàgines, només han aparegut alguns títols: *Documents de Morella* (1979), *Xàtiva* (1980), *Llibre de Dènia* (1981), *Ram diürn* (1986), *Canals* (1987), *Lletra al pintor valencià Josep Renau* (1978) i *Ofici permanent a la memòria de Joan B. Peset* (1979).

«El sexe, la fam i la mort esdevenen, en aquest context no gens ampul·lós, l'entrellat de la "vida", i tot hi és al seu lloc, la merda o el semen, i l'afecte més innocent, i l'alegria, i el difunt que tots serem un dia o altre, i un plat de calent, i una cançó perquè sí, i jugar al truc o escriure versos, ja que "escriure versos" forma part de la vida», afirmava Fuster de la poesia del seu amic Vicent Andrés Estellés, que juntament amb Manuel Sanchis Guarnier, havien iniciat el procés de recuperació i dignificació de la cultura valenciana.

Salut, Vicent!

J. BAUSET

No cal dir-ho. Tothom sap que els tres mosqueters, que estaven al servei del rei de França, eren quatre, quan s'incorporà D'Artagnan a Atos, Portos i Aramis. Però seguien dient-se els tres mosqueters, per a la posteritat.

També al País Valencià hem tingut tres mosqueters de la cultura valenciana. Aquests han estat, desgraciadament, desapareguts, però la llavor d'ells ha fructificat d'una manera, podríem dir-ne, prodigiosa. Estic referint-me a Manuel Sanchis Guarnier. A Manolo, com jo li deia, el vaig conèixer abans de la guerra. Un tio d'ell, el canonge Sanchis Sivera, tenia una bona amistat amb don Vicent Calvo Acacio, que tenia casa senyorial a l'Alcúdia, i a conseqüència d'açò, Manolo i un germà venien pel poble. Des del primer moment vàrem coincidir i ens vàrem fer amics. Després la guerra ens separà i no tornàrem a veure'ns fins al final dels anys 40, o principis dels 50, que vàrem reiniciar l'amistat, en les poques ocasions que venia per València capital. En una ocasió em digué que si podia passar-li a màquina els escrits per a la nova edició de *La llengua dels valencians*, cosa que, amb paciència i temps, ja que no sóc mecanògraf, vaig fer.

De Fuster, ja ho he dit en ocasió de la seua mort. El seu mestratge és indiscutible, i a qui li estic reconegut, per la sèrie d'atencions que tingué amb la meua persona.

El tercer, sense tant de resò com els anteriors, tothom sap que va ser l'únic que quedava dels firmants de les Normes de Castelló, i que durant la seua vida de «mestre d'escola», pedagog, modest i senzill, deixà una llavor continuada de patriotisme valencià, entre els deixebles de les seues escoles.

I ara el quart. Vicent Andrés Estellés. L'amistat amb el poeta em vingué de la mà de Vicent Ventura. I també, des del primer moment, vàrem congegniar. Les visites a sa casa per demanar-li favors per a uns festers de l'Alcúdia, per col·laboració per als jocs florals i la coincidència amb ell, en jurats dels Jocs Florals de Carlet, la lectura d'uns poemes d'ell, en una funció literària de l'Institut José Maria Parra, d'Alzira, i les múltiples visites a sa casa de Benimodo, on solia passar alguns o molts caps de setmana i on em desplaçava en bicicleta els dos quilòmetres que em separava de l'Alcúdia. Allí passàvem llargues estones que li agraiam, i parlàvem de tot i de la seua malaltia. A la seua dona, li vull agrair que ens deixava sols, la qual cosa li permetia sovint fumar-se algun cigarret, cosa que tenia prohibida. Parlàvem sobre tot, de Blasco Ibáñez, a qui li tenia una verdadera passió, no solament per l'obra de don Vicent, sinó a més a més, recordant-se del republicanisme del seu poble i de la seua família.

Per a mi, era un sedant, i jo vaig aprofitar, per a què em dedicara els seus llibres, amb dedicatòries que no me mereixia. Per tot açò, la pèrdua irreparable per al País representa per a mi un buit que no sé com podré omplir-lo.

I ara la meua depedida, de sempre: salut, Vicent!

Estellés i els altres

XULIO RICARDO TRIGO

Les més de trescentes persones que omplien el saló d'actes de l'Institut Francés de Barcelona van emmudir de sobte. El motiu era l'arribada de Vicent Andrés Estellés, que, capturat per un cert esperit hollywoodenc, sempre feia tard. Aquesta ocasió, una de les tantes que Estellés va ser reconegut fora del País Valencià com un dels més importants poetes contemporanis, volia aplegar tres monstres sagrats de la poesia i jo vaig tenir la immensa sort de ser escollit com a presentador. Amb el pas del temps he arribat a considerar emblemàtic aquest acte on Miquel Martí i Pol, pel Principat; Vicent Andrés Estellés, pel País Valencià; i Josep Maria Llompart —també recentment desaparegut— per les Illes, van donar al públic assistent tota una lliçó d'entusiasme creatiu.

La personalitat de Martí i Pol, malgrat que sovint ens hem de conformar amb la seua presència silenciosa per la greu malaltia que arrossega, és ben coneguda. No hem de dir menys tampoc del *savoir faire* de Llompart, un poeta que cada generació ha anat descobrint i admirant a la seua manera, a més d'un vertader *gentleman* de la literatura, en la línia de Marià Manent o Carles Riba.

Però i Estellés? El nostre poeta va arribar amb l'acte ja començat i va travessar el llarg passadís del saló ajudat pels bidells. Ja aleshores, el 8 de setembre de 1989, com saben tots els qui han tingut la sort de trobar-se'l alguna vegada, les seues múltiples malalties, les reals i les no menys reals que amb els anys ens porta la imaginació, li feien difícil desenvolupar-se en solitari. Ara bé, quan Estellés es va veure assegut al davant d'aquell públic que sempre, amb una mirada, amb un gest, sabia atreure al seu cau enorme de poeta, tota la resta dels participants vam passar a un segon pla.

Estellés va explicar els entrebancs del viatge, va conjugar tots els dimonis que li maleien tot impedit-li arribar-hi d'hora, i va passar a les anècdotes, als versos, mentre Martí i Pol i Llompart —resignats i alhora satisfets— aplaudien tanta generositat. Davant d'aquella inaturable manera de Vicent Andrés Estellés de lliurar-se a la poesia pel goig del seu públic, sols era possible el respecte i un silenci participatiu que ens feia gaudir de l'art i de la conversa. Recordant aquest episodi he pensat que potser siga aquest públic, el dels aplecs, el dels recitals multitudinaris el que més l'enyore. Vull afegir aquí també el meu enyor del poeta i de l'home.

Record de Vicent

FRANCESC DE P. BURGUERA

El 1945. Al temps que Carles Salvador publicava el seu *Cant i encant de Benasual*, un jove, Vicent Andrés i Estellés era premiat als Jocs Florals de Benidorm. Va ser la primera notícia que vaig tenir de l'Estellés. A través dels diaris. El qui hauria de ser un dels nostres més grans poetes tenia, aleshores, 21 anys. Jo anava pels 17 i intentava escriure versets de quan en quan. No recorde, exactament, el dia que ens vam conèixer i ens vam saludar per primera vegada. Seria dos o tres anys després. En tot cas, els primers records personals que tinc de Vicent són els d'haver-nos trobat a casa de Miquel Adlert en aquelles tertúlies on acudíem alguns joves de l'època il·lusionats per tantes coses. Recorde Fuster, naturalment, i també Maria Beneyto, en aquell saló de casa Adlert.

Joves il·lusionats en aquella València de nits tranquil·les, sense tràfec, passejant carrer de la Pau amunt fins arribar, de vegades, més enllà del riu per visitar Tohuets a casa seua, on els xalets dels periodistes, en aquella València «a cau d'orella» que tant s'estimava el nostre Estellés.

És evident que no vaig a fer, ací i ara, una anàlisi elogiosa de l'obra del poeta. Ja s'ha fet i continuarà fent-se, cada vegada més, segons passe el temps. Aquestes precipitades ratlles, escrites des de la tristot i el plor, a la tornada del cementeri de Burjassot, tan sols pretenen esbrinar algun record d'aquesta llarga amistat amb Vicent que començà gairebé fa mig segle. Que es diu prompte. Record d'aquells primers anys de la postguerra. Record d'aquell temps més recent, que vam ser conveïns a la vora de la mar, en el Perelló de Sueca. A la vora d'una mar blava i escumosa i una platja estiuenca poblada de cossos immarcescibles. Recorde, Vicent? I les paelles de casa Chiva, i el llus, que Isabel s'emportava a casa perquè a tu t'agradava tant. «M'en vaig a Andorra, Vicent», et vaig dir un dia. Tu et vas quedar front a la mar bla-

va pensant i escrivint versos. I passats uns dies, quan encara no ens havíem vist, vas fer el càlcul d'aquell viatge i vas escriure allò de «Burguera haurà tornat, ja, d'Andorra». I era cert que havia tornat però encara no havia anat a veure't.

Vaig tenir notícia del teu traspàs el mateix dissabte. Diumenge a la vesprada, en arribar a València, venint de Madrid, aní directament a La Fe. M'havien dit que el teu cos estaria al tanatori esperant el soterrar del dia següent. Resulta, però, que a La Fe no existeix el tanatori on es vetlla el difunt. El guarda jurat que es troba a l'entrada, a qui vaig preguntar, em va dir que allí no hi havia sinó el mortuori. «Vaja al final, on es troba Urgències, i a la dreta el trobarà.» Vaig anar-hi i em vaig trobar amb allò que ja em temia: amb la morgue, no pas amb un tanatori. Uns empleats de manteniment em van dir que allí, darrere d'aquelles portes com de frigorífic es trobaven els qui esperaven ser soterrats. Quina, però, seria la teua? La veritat és que em vaig trobar en una situació no solament trista i deplorable sinó, fins i tot, esperpèntica. I tu m'entendràs millor que no pas ningú. D'immediat em vingué a la memòria aquell conte teu, *El cementeri*, contingut al *Recull de contes valencians* que, prologat per Fuster, va publicar a Barcelona l'editor Albertí, i on figuràvem, junt a tu, Miquel Adlert, Casp, Josep Palacios, Maria Beneyto, Solerietruch, Josep Iborra, Antoni Bernabeu, J. E. Martínez Ferrando... i jo mateix. Això va ser el 1958.

M'en vaig anar, decebut, al Perelló. I haig de dir-te que en casa Chiva, aquella nit de diumenge, et vam guardar un record. Nati, Paco, Samuel i Glòria que se'n recordaven ben bé de tu i d'Isabel, em van fer ben palesa la seua tristot pel teu traspàs. Val a dir que, també, la «veu del poble», del nostre poble, ha sentit la teua mort i ha tingut un record per tu. Si més no, i a la vora de la mar, així va ser en una nit de març, vespra del teu soterrar, de l'adéu definitiu. Definitiu?

El poeta Vicent Andrés Estellés dejó inéditos varios centenares de poemas, que incluso podrían superar el millar, así como una obra de teatro titulada «El café», según aseguraron a Levante-EMV los herederos del escritor. La extensa producción poética de

Estellés, considerada por los especialistas como una de las más vastas de este siglo —publicó diez volúmenes de obras completas en vida—, hace difícil la catalogación de su obra no editada, aunque el escritor había comenzado la selección.

El Consejo Valenciano de Cultura publicará una antología del poeta en un acto de homenaje

Los herederos de Estellés afirman que el escritor dejó cientos de poemas inéditos

LEVANTE-EMV

El poeta Vicent Andrés Estellés había comenzado, con ayuda de su hija, la catalogación de toda su obra hacía algunos años. Sin embargo, la delicada salud del poeta paralizaba periódicamente este proceso, por lo que quedó inconcluso en el momento de su muerte.

Según aseguraron fuentes familiares, la catalogación de la obra del poeta «es casi una búsqueda arqueológica y podría demorarse por espacio de varios años».

Las dificultades que existen para la completa catalogación y selección de la obra del escritor vienen dadas por la extensa y desordenada producción del escritor, quien almacenaba poemas sin orden cronológico y temático, según algunos estudiosos de la obra del poeta consultados por este diario.

Meses antes de su muerte, el poeta y sus herederos habían llegado a un acuerdo con el editor Eliseu Climent —quien ha publicado hasta ahora sus obras completas recopiladas en un total de diez volúmenes— para la renovación de los contratos existentes entre las partes.

Fuentes familiares indicaron que la editorial también había mostrado su interés por traducir tanto al castellano como al inglés la obra poética editada hasta ahora por 3 i 4, por lo que se habían iniciado conversaciones a este respecto.

«Queda mucha obra y hay que trabajarla con dedicación plena antes de afrontar nuevas ediciones o de publicar nuevos libros. No se trata de coger un paquete de poemas y publicarlo tal cual. Eso es obvio. Hay que buscar la coherencia lógica y necesaria antes de darlos a la imprenta», añaden sus herede-

Estellés, junto a su mujer, en 1988.

JOSE ALEIXANDRE

ros. Los familiares de Estellés reclaman la colaboración de especialistas en la obra del poeta, «ya que es imposible que nosotros podamos realizar ese trabajo».

Las mismas fuentes añadieron que no está previsto, por el momento, editar el undécimo volumen de las obras completas.

Las traducciones

Respecto a la traducción de algunas de sus obras al castellano e inglés, fuentes consultadas por este periódico indicaron que la Conselleria de Cultura, a través de algunos de sus departamentos, estaría interesada en elaborar los estudios previos para la posterior traducción de las obras elegidas. «Con ello intentaríamos —añaden— dar

una mayor difusión a la obra del poeta de Burjassot.»

Recientemente ha sido también traducida al inglés la obra del ensayista Joan Fuster.

Vicent Andrés Estellés falleció a finales del pasado mes de marzo tras permanecer hospitalizado varios días en la ciudad sanitaria de La Fe. Estellés fue ingresado diez días antes tras sufrir una embolia.

Por otro lado, durante el último pleno del Consejo Valenciano de Cultura, la institución daba a conocer la inminente publicación de una antología poética de Estellés. El propio poeta había supervisado la edición semanas antes de su muerte.

Esta antología se enmarcará dentro de la colección poética que publica el organismo valen-

ciano y de la cual ya se han editado varios ejemplares. Precisamente, el jueves, el Consejo Valenciano de Cultura emitió un comunicado en el que se afirmaba que el organismo había remitido un telegrama a la viuda del escritor, «expresándole a usted su más profunda condolencia por el fallecimiento de su ilustre esposo, figura señera de las letras valencianas». El Consejo, al mismo tiempo, anunciaba la próxima aparición de «la antología con el casete correspondiente, lo cual será presentado en un acto de homenaje al que confiamos dar el debido relieve». Entre los proyectos del CVC para los próximos meses figuran antologías de los poetas Francisco Brines, María Beneyto, Juan Gil-Albert y Carles Salvador.

La Filmoteca presenta un ciclo sobre el cineasta Konrad Wolf

LEVANTE-EMV

La Filmoteca de la Generalitat Valenciana presenta, del 13 al 29 de abril, una pequeña muestra de la obra cinematográfica de Konrad Wolf, uno de los cineastas más importantes de la antigua RDA, compuesta por seis títulos, realizados entre 1957 y 1971.

Konrad Wolf nació en Stuttgart, pero el origen judío de su familia y la ideología comunista de su padre le obligó a abandonar Alemania en 1933, que le retiró la nacionalidad y confiscó todas sus propiedades, trasladándose a Moscú.

Durante el rodaje de su primera producción, que obtuvo escaso éxito, comienza su amistad profesional con el cámara Werner Bergmann que durará a los largo de doce películas. Después vendrán *Reconvalecencia* (1956), *Lissy* (1957), *Buscadores de sol* (1958), *Estrellas* (1959) o *Gente con alas* (1960).

Su película *El cielo dividido* (1964) desata controversias. El guión, de mayo de 1963, apenas dos años después de construido el muro de Berlín, es una metáfora sobre la disgregación del mundo.

En 1968, Wolf es nombrado presidente de la Academia del Arte, cargo que mantendrá durante 17 años. En 1968 rueda *Yo tenía 19*, su película más importante, su propia historia. En 1974 realiza *El hombre desnudo en el campo deportivo*, y en 1977, *Mamá, yo vivo*. En 1980, haciendo frente a las críticas de los sectores más jóvenes de la sociedad alemana, que le instaban a realizar películas honestas sobre la realidad actual del país, dirige *Solo Sunny*, que consigue llenar los cines y polarizar las opiniones, tocando la fibra sensible de la sociedad alemana.

Esta película trata la historia de una cantante de música ligera. El filme presenta la búsqueda de Sunny como solista, como la búsqueda de la posibilidad de vivir una mayor individualidad.

Es la última realizada por Wolf y constituye su testamento cinematográfico. Wolf falleció de cáncer en marzo de 1982.

ENTRE LÍNEAS

Dietrich, hasta el año 2000

□ La comedia musical sobre la vida de **Marlene Dietrich**, *Dónde están las flores*, estrenada el jueves en Berlín, ha sido unánimemente condenada por la crítica que, sin embargo, alaba a la protagonista, **Jutta Habicht**, que asumió la difícil tarea de encarnar a la diva alemana. La obra será representada hasta el año 2000 en el mismo teatro, y más de 100.000 entradas fueron vendidas para presenciar el musical, incluso para funciones de 1994. De este modo, el productor ya ha salvado el dinero invertido, casi trescientos millones de pesetas. Las entradas cuestan entre cuatro mil y once mil pesetas.

□ A pesar de las malas críticas, el público que acudió al teatro el día del estreno acogió con aplausos la revista, que cuenta la historia de un grupo de teatro que en nuestros días

monta un espectáculo sobre Marlene, la inmortal actriz y cantante berlinesa fallecida en 1992. «*Marlene no se había merecido esto*», escribe el *Der Tagesspiegel*, mientras el *Berliner Morgenpost* señala que la obra es «un enredo dramático lleno de tópicos». La prensa también criticó la venta en el vestíbulo de camisetas, estuches para gafas o la banda sonora del musical, que tenían elevados precios.

□ El ex presidente del Gobierno **Leopoldo Calvo Sotelo** y el director de la Real Academia de la Lengua, **Fernando Lázaro Carreter**, destacaron las cualidades humanas y literarias de **Joaquín Calvo Sotelo**, tras el entierro del dramaturgo, celebrado el jueves en el cementerio madrileño de El Pardo. Representantes de las letras, la política, el teatro y la música acompañaron a sus familiares

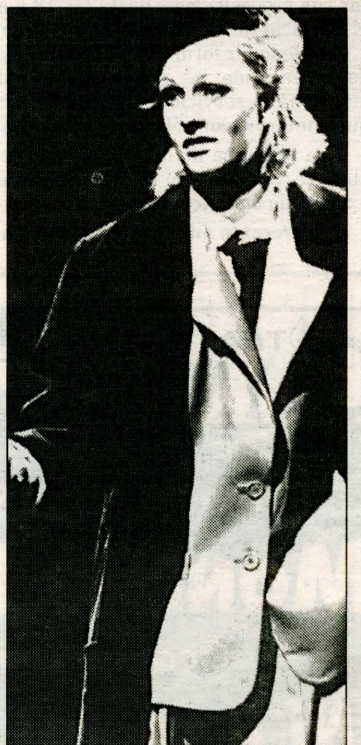
durante la inhumación de los restos mortales del escritor. Al finalizar el entierro, el ex presidente Calvo Sotelo expresó que la desaparición del escritor supone una gran pérdida y destacó sus facetas literarias, humanas y políticas. «*Fue mi maestro y después mi colaborador*», añadió.

□ **María Anderson**, una de las más grandes contraltos de su época y la primera mujer negra en cantar en el Metropolitan Opera House de Nueva York, falleció el jueves en EE UU, a los 91 años de edad. Sus discos, sobre todo el *Ave María* de **Schubert**, tuvieron ventas sin precedentes en Estados Unidos, donde aún son buscados por los amantes del *bell canto*, al igual que grabaciones suyas sobre **Bach**, **Brahms**, **Händel** o **Verdi**.

□ El actor mexicano **Mario Moreno Cantinflas** ha sido nomi-

nado al premio Príncipe de Asturias de las Artes. El año pasado, el actor, de 81 años, llegó a ser finalista. Su candidatura ha sido presentada por el arquitecto español **Miguel de Oriol e Ybarra**.

□ Decenas de jóvenes italianas, fans de **Michael Jackson** están dispuestas a donar cualquier órgano, darle la piel o recaudar todo el dinero que sea necesario para que el cantante se cure de la enfermedad que le decolora y blanquea la piel. Las intenciones de las jóvenes han sido desveladas por el inmunólogo **Ferdinando Aiuti**, uno de los investigadores del sida, quien hace dos meses afirmó que el mal que padece el cantante es el de *vitiligo*. «*Desde entonces he recibido multitud de cartas para que le cure a toda costa, incluso alguna esta dispuesta a que le arranque la piel*», dice el investigador.

Jutta es Marlene.

AP

Nota –provisional i improvisada– sobre la poesia de Vicent Andrés Estellés

[Les ratlles que podeu llegir a continuació pertanyen al pròleg que Joan Fuster escrigué per a *Recomane tenebres*, el primer volum de les *Obres Completes* de Vicent Andrés Estellés, publicat per l'editorial 3i4 el desembre de 1972. Es tracta d'una de les anàlisis més interessants que s'han fet del món poètic de l'autor del *Llibre de meravelles*. Tot i fer ja més de 20 anys que van ser escrites, hem cregut que les paraules de Fuster tenen encara absoluta vigència. Demostren a més el mestratge que tant ell com Estellés, des de dos àmbits diferents, exerciren en la cultura catalana.]

1

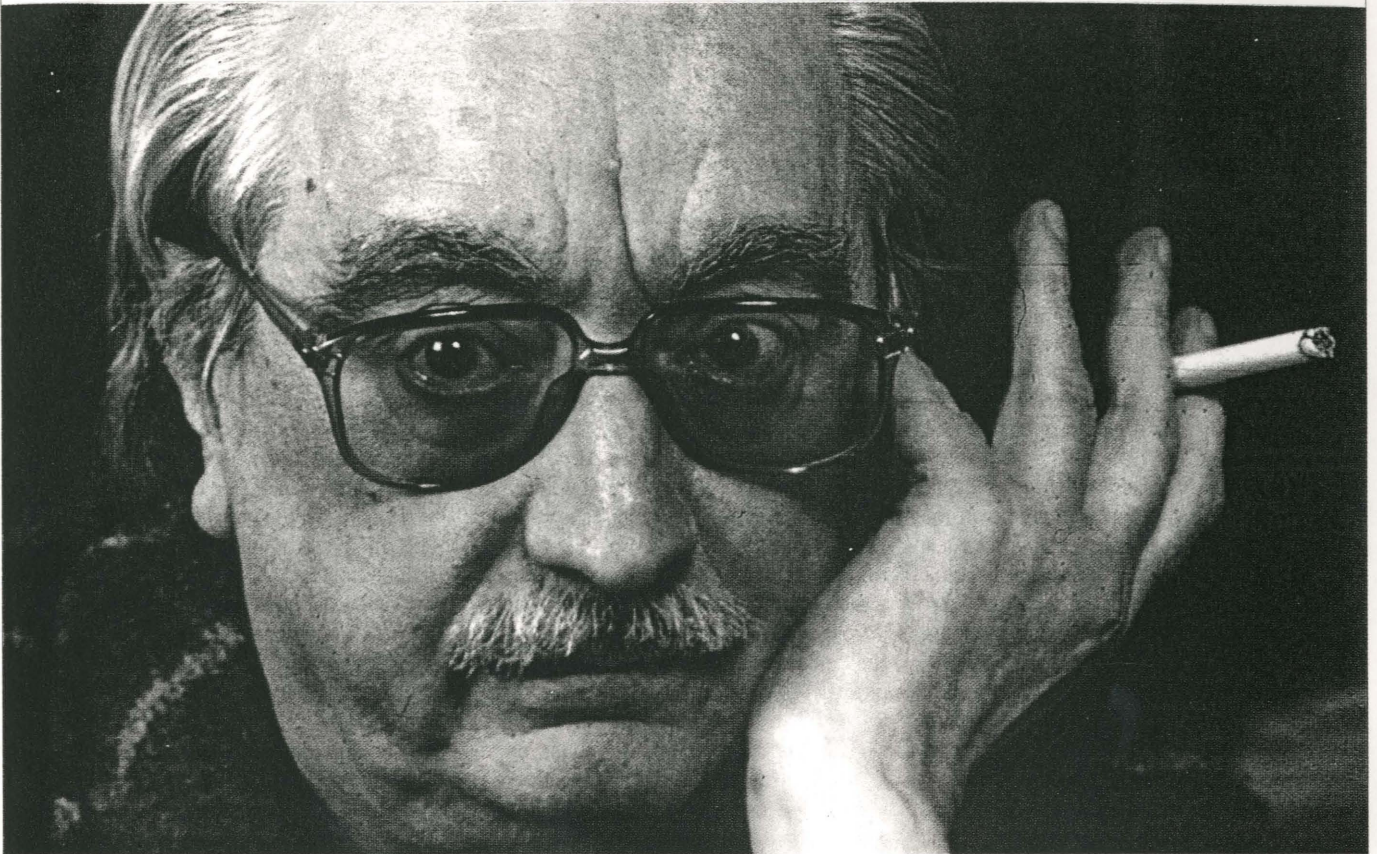
Feia temps que no produïem un gran poeta. Dic “produïem”, i pense ara –familiarment– en nosaltres, els valencians, i en els valencians que parlem com ens pertoca parlar. Sí: en feia molt de temps. Perquè don Teodor Llorente només se salva per mitja dotzena escassa de poemes, emotius i pacífics, pràcticament d'anar per casa. I Vicent Wenceslau Querol ni tan sols això: tenia tota la raó del món, l'Unamuno, quan proclamava la superioritat de les *Rimas* sobre les *Rimes catalanes*. Després de tres segles de dimissió explícita i d'incúria forçosa, se'ns havia rovellat l'idioma, i més encara, havíem perdut l'hàbit de concebre'l precisament en funció de “poesia”. La bona fe de la Renaixença local –¿o potser la mala fe?– va ser d'una absoluta inanitat, en aquest punt. Calgué arribar a la Generació del 1930 per tenir poetes “presentables”: Bernat Artola, Carles Salvador, Almela i Vives. No eren res de l'altre món, però en cetaven una opció de treball literari regular i confiat. Alguns dels seus escrits superaren el clos regionaloide, i foren incorporats a antologies i a balanços de plantejament nacional. El tràmit, tanmateix, encara venia tarat per una certa con-

descendència, més aviat “política”. En els anys immediats a la Guerra, l'obra de Xavier Casp hi representa un principi volentós de continuïtat. *Ciutat a cau d'orella*, el 1935, ja era una ben altra cosa. La veu que hi transcendia obligava a unes esperances diferents.

Que s'han realitzat. El primer llibre de Vicent Andrés Estellés arrossegava moltes inèrcies retòriques inevitables: unes, que procedien de la formació castellana del poeta –molt similar a la meua, si val la referència–; d'altres, que se li imposaven amb el fet, traumàtic, de “descobrir” la pròpia llengua i la poesia docta del Principat i de les Illes. Un no sé què d'estrany, però, hi fulgurava: les paraules, les senzilles paraules de cada dia, adquirien en el vers de l'Estellés una pulsio lírica a què no estàvem acostumats. A què no estàvem acostumats, insistesc, nosaltres: els valencians. Allò era “nou”. No hi havia precedents. Escapava als mimetismes maquinals: Miquel Duran, amb Rubén Darío; Salvador, amb Salvat-Papasseit; l'Almela, amb Guerau de Liost; Casp, amb López-Picó. La dicció, en *Ciutat a cau d'orella*, tenia una fluència i una saviesa excepcionals, en comparació amb els predecessors domèstics, i, sobretot, apuntava amb un to personal carregat de promeses. Quatre llibres més, escalonats entre el 1956 i el 1970 –*La nit* (1956), *Donzell amarg* (1958), *L'amant de tota la vida* (1965), *Lletres de canvi* (1970–, revelaven que l'energia verbal desencadenada adquiria dimensions de seguretat i de violència escandalosament robustes. No sé si els crítics i els lectors arribaren a adonar-se'n *sur le champ*. Potser no. el 1971, de sobte, Vicent Andrés Estellés publica *Llibre de meravelles*, *La clau que obri tots els panys*. *L'inventari clement*, *Primera audició*: un bloc de versos massa dens i massa complex perquè l'hàgem pogut “digerir” amb la perspectiva deguda. Però l'impacte hi quedava consumat.

Un impacte al·lucinant. En el fons, aquesta trajectòria editorial era absurda, i ha perjudicat, sens dubte, la “figura” pública del poeta. No l'hem pogut seguir, pas a pas, en el descabdellament cronològic de la seva creixença, i, en encarar-nos-hi, ens l'hem trobat parcial i desconcertat. Tant se val, si bé es mira. Avui, després d'una recapitulació reflexiva i circumspecta, poden sortir aquestes *Obres Completes*, que, si més no, tindran la virtut d'exhumar textos antics o inèdits, i, en especial, de proposar-nos-els amb una articulació sistemàtica i vivaç. Tindrem, doncs, l'oportunitat de llegir Andrés Estellés no solament com cal, si no com ell vol que des d'ara hauria de ser llegit, en una raonable estipulació. Les “obres completes”, en vida de l'autor, sempre són capcioses –personalment en tinc l'experiència–: responen al càlcul subjectiu i responsable del qui les firma. Un dia, Josep Pla em comunicava: “Ara farem una edició definitiva ‘d'obres completes’; una edició ‘mortuòria’...” Les edicions vertaderament mortuòries, afortunadament, queden a mans dels erudits de demà, si Déu Nostre Senyor vol proporcionar-nos-els. Mentre l'escriptor domina els seus papers, les “obres completes” no són un panteó: més aviat es converteixen en una operació d'autocrítica i –si puc dir-ho així– d'autosospesar-se a consciència, amb humilitat i amb orgull alhora. Allò que, en aparença, només sembla una “reimpressió”, al capdavall s'ha convertit en un llibre nou: en “obra nova”. Una mica de desimboltura material permet de reajustar els fragments dispersos. Sempre escrivim “fragments”. Ací en tenim uns quants, ja ordenats, de Vicent Andrés Estellés.

I basta de repassar-los, llegir-ne ara una plana, ara una altra molt més endavant, per trobar-hi el “gran poeta”: o siga, un poeta tremendament individualitzat. No estic emprant els adjectius en termes d'escalafó, ni menys encara amb la mise-

Joan Fuster: "Vicent Andrés Estellés és un poeta loquaç: d'una eloqüència que fa feredat."

RAFA GIL

nable equanimitat de les càtedres. Tampoc no tinc cap interès a afirmar –hipòtesi idiota– que tots i cadascun dels poemes de Vicent Andrés Estellés són literalment admirables. Es tracta d'aplicar-hi una altra mena de barem: el de l'eficàcia creadora, traduïda o traduïble a les més diverses possibilitats d'enlluernament. O la poesia és això, o no és res. Tal vegada dir-ne "enlluernament" és excessiu, perquè pot confondre's amb "ofuscació". Lucidesa: aquesta fóra l'alternativa acceptable. En comptes de "possibilitats d'enlluernament", posem-hi "possibilitats de lucidesa". Les que ofereix Vicent Andrés Estellés no són gens corrents. A nivell "valencià", això fa retrocedir als noms insignes: els del XV, March, Roig, Corella. Després d'aquesta gent conspícua vam esdevenir "muts". El castellà, almenys en poesia, tampoc no ens ha servit per a massa coses. Darrerament, quan la burgesia indígena s'ha "integrat" del tot, hi han aparegut bons poetes en castellà: de Gil Albert a Brines, passant per qui es vulga.

Però el vernacle havia restat desposseït, indigent, cautelós, sobrevivint-se en temptatives heroiques. Amb Vicent Andrés Estellés es trenca el malefici. Si el seu cas és una pura xamba o el començ

d'una recuperació profunda, ja ho dirà el temps.

M'excuse d'haver obert el comentari pel cantó casolà. ¿Podia eludir-ho? Crec que no. Ara: el poeta té una projecció més vasta, per pròpia virtut, que el col·loca en un primer lloc de la nòmina general catalana. A pesar d'algunes mencions encomiàstiques, i a pesar de la seva presència en les últimes antologies il·lustres i il·lustratives, aquest "lloc" encara no li ha estat reconegut com cal. Es tracta d'un problema extraliterari. La distància entre Barcelona i València continua sent penosa –al marge dels negocis, s'entén–, i literalment és absurda, fins i tot admetent explicacions o justificacions històriques apreciables. La comunicació no sempre resulta fàcil, d'un centre a l'altre: entre altres raons, de més a més, perquè València no acaba ser un "centre". València fou un "centre", i tant!, durant períodes gloriosos –el de March i Roig i Corella, el dels erasmistes, el de la tribu dels "Nocturnos", el dels *novatores* de finals del XVII i començament del XVIII, el de don Gregori Maians, el dels romàntics que chateaubrianitzaven, el de don Teodor i de don Vicent–, i ja no ho és. Ens hem convertit en "província total". Inclús davant Barcelona, quan Barcelona no deixa de ser,

com ho és ara, una "província" grisa i indiscutiblement la menys disculpable. La poca o molta irradiació autèntica i autòctona hi queda frustada: la de València, la del País Valencià. El vehicle de la llengua comuna no arriba a trobar-hi sempre els canals pertinents. Fa plorar, però és així...

2

La veritat és que vam aprendre a llegir versos en les pàgines de *Garcilaso*, i no –ai!– en les de Riba o en les de Foix. Use el plural com a confessió, i perquè l'Estellés i jo som de la mateixa "generació": ell va néixer el 1924 i jo el 1922. Teníem l'edat exacta de "llegir", i, si les circumstàncies no hi eren gaire propícies, en general, per a nosaltres resultaven rabiosament abjectes. Érem valencians de poble i no procedíem de llars on el llibre fos un moble necessari. Podíem comprar, de tant en tant, *Garcilaso*, que venia a ser una revista plena de sonets i de *liras* –"Si de mi baja lira..."–, d'*octavas reales*, de mil augustes bagatel·les retòriques. La confeccionaven a Madrid els poetes de les oficines públiques, i resplendia d'il·lusions imperials o agro-pecuàries: el "repòs del guerrer" s'hi distreia en la ma-

nufactura d'estrofes perfectes, d'un academicisme escolar i ritual. Riba o Foix –per exemple– no hi comptaven. Ens eren inassequibles. Materialment inassequibles. La re-vinculació amb l'idioma –el català– vam haver de proposar-nos-la a través de textos anacrònics o subalterns: jo, personalment, amb les englantines marcides de don Teodor. Ignore el conducte imprès de què es va valer Vicent Andrés Estellés. No importa, això. El fet és que, literàriament, ens desmamàvem d'una mamella grotesca i tòxica.

Jo no diria que les “èglogues” de l'Estellés, prodigiosos artificis de sarcasme i de lirisme, impúdics i pudents –amb totes les males, les excelses males olors de la fisiologia–, no tinguen un origen remot en *Garcilaso*. En una reacció contra les irròries ficcions del marbre subvencionat i dels idil·lis de calcomania que *Garcilaso* difonia. En tot cas, l'Estellés en deriva. Si no m'enganyo, el seu primer “llibre” de poemes aparegué en una altra publicació de la mateixa empresa industrial que fabricava “garcilasos”: “Fantasia”. Aleshores, ell, un xicot innocent de Burjassot, que estudiava periodisme a Madrid, havia d'escriure en castellà i segons els cànons. Recorde vagament aquells papers: eren d'una correcció esvelta, ben tramats, en els quals cada mot “ressonava” de manera automàtica, correlatiu als models patrocinats per don Juan Aparicio. No hi havia més remei: el parany era molt ben parat, i era impossible no caure-hi. Després degueren sumar-s'hi unes lliçons –o siga: lectures– diferents, Aleixandre i Neruda, i Lorca, i Alberti, i potser León Felipe i tot, *bouquins* insòlits i vedats, producte d'una captura aleatòria als encants o del préstec d'un amic. “Llegir”, en aquella època, era un drama. I clandestí.

El poeta –ell, l'Estellés– “madurava”. Quan va veure clar que, en última instància, la seua poesia tenia les màximes virtualitats reservades i preservades en la modesta paraula genealògica, tan distant del món de *Garcilaso*, la seua escriptura hagué de sofrir una rearticulació perplexa. No fou cosa de vint-i-quatre hores. No canviem de llengua com de camisa: a tot estirar, canviem de llengua com de pell, de manera lenta i parcel·lada, biològicament comportable. L'Estellés només canviava de “llengua literària”. Però no era, això, cap incidència de tràmit: de “doble vocabulari” castellà-català i català-castellà. Tots els qui hem passat per les àcides baquetes del bilingüisme sabem que no es tracta d'una qüestió de

“correspondències”. I menys encara que en cap altra esfera, en la de la poesia. Vicent Andrés Estellés, en *Ciutat a cau d'orella*, encara té poemes de “garcilasista” traduïts. Però ja n'hi té d'altres en els quals el salt idiomàtic li demana un replantejament profund de la mateixa “identitat” de la seua poesia. La llengua mana, en determinats moments. No intente suggerir que la qüestió se centra en el *quid* romàntic de la sinceritat –presumpta “sinceritat”– que el senyor Menéndez Pelayo referia al “*nexo sagrado*”, etc. No. Tota llengua és “convencional”, sobretot a nivell de “literatura”.

Cada “convenció” té les seues lleis, però. L'Estellés, en recuperar-se dins el “vernacle”, va fer-ho per las úniques mediacions culturals al seu abast. Que no podien ser còmodes. M'imagino que li passà com a mi: Llorente en seria la candorosa iniciació, després vindrien Carles Salvador o Xavier Casp, o l'Artola, i finalment Carles Riba, J.V. Foix o qui fos. Tot s'ha de dir: llegir Llorente quan ja s'ha llegit Neruda constitueix una experiència estranya que un crític barceloní –per més espavilat que siga– no entendre mai... Hi hagué, de seguida o mentrestant, la retroacció als clàssics. I Pompeu Fabra: ¿fins a quin punt era “vàlida” per a Vicent Andrés Estellés la *koiné* de la “mesocràcia il·lustrada” del Principat? En conjunt, s'hi acumulaven unes indeterminacions que solament podien ser resoltes des del fons de la mateixa poesia i a mesura que la poesia anava creixent. El recurs a la vèrbola col·loquial s'hi posà en un primer pla. I això també era complicat. La “tradicció local” de “llengua culta” és prima i vacil·lant, i no sòlida i cerimonial com la dels mallorquins, que descansa sobre un tou de produccions benemèrites. Ni ens era lícit de refiar-nos-en, ni menys encara de permetre'ns el luxe de jugar al dialectalisme *savoureur*, a la manera dels més recents literats de les Illes, que l'exporten al mercat peninsular... Calia establir la provatura en mig d'un buit desanimat.

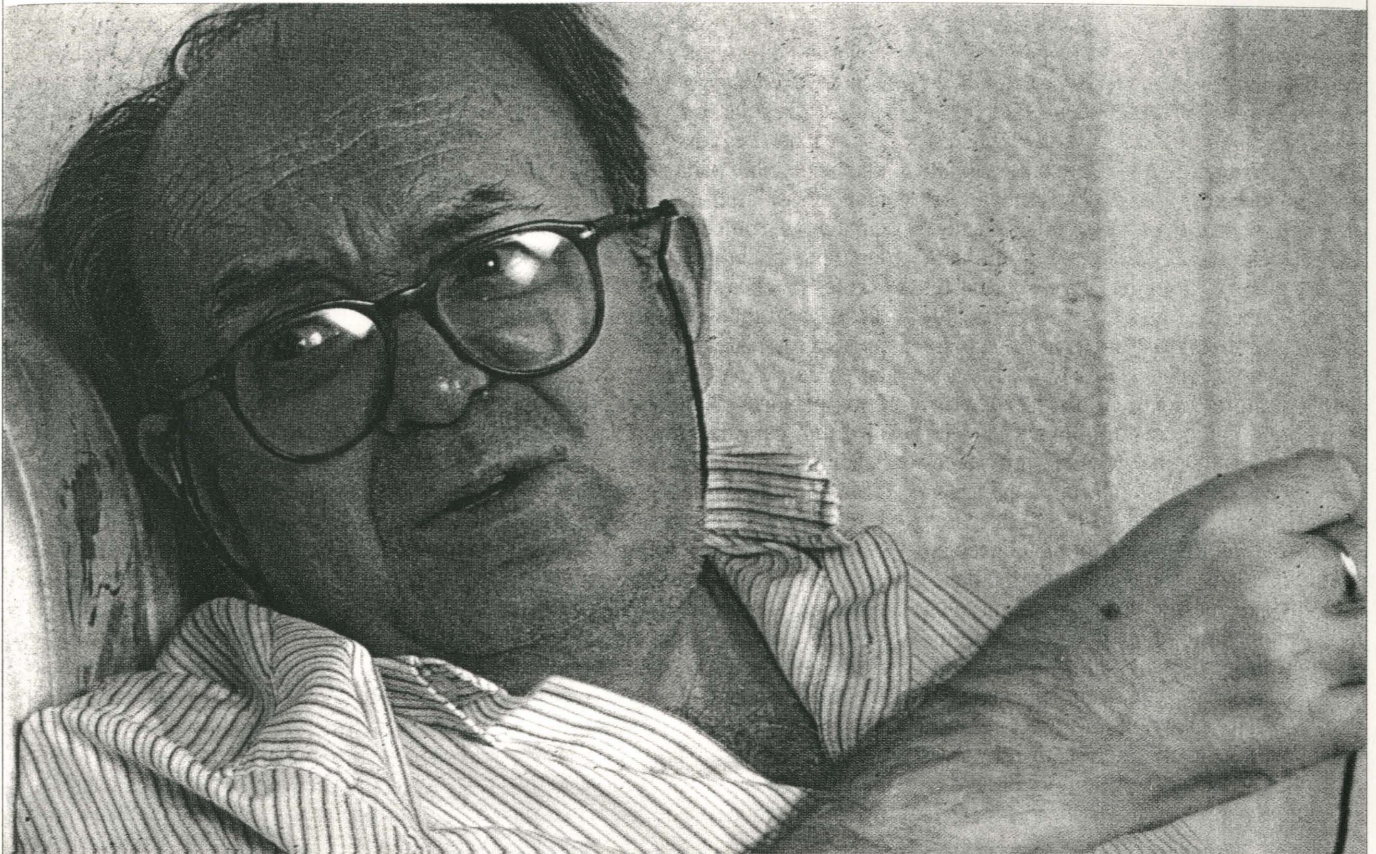
I la cosa no tenia cap relació amb el postulat d'“acostar la poesia al poble” que alguns proclamaven a la València de llavors. A la llarga, la fórmula –“expressiva”– ha estat el que havia de ser: tant com de “comunicació”, la recerca del poeta era d'“expressió”, o més encara d'“expressió”. La ingerència del llenguatge diari, esqueixat o tendre, obeeia a una fatalitat interna del poema: el poema no sabia “dir” el que vol dir sinó encarnant-se, justament fent-se carn, en una molt es-

pecífica puntualitat d'idioma. Les paraules del carrer, grolleres tal volta, o sovint, o de somrient gentilesa menestral, els sobreentesos sardònics, els clixés i les interjeccions del diàleg de veïnat, es convertien així en materials “lírrics” d'una potència inesperada. De vegades, tenyits d'un patetisme literàriament pèrfid; de vegades, com una falca, introduint una mica de contrast o de sàtira. La “realitat bruta” hi fa acte de presència, amb els seus biaixos àcids o insolents, o simplement cordials. El resultat últim és fascinator; a estones, si més no. La barreja “verbal” hi aconsegueix uns extrems vidriosos, tèrbols, i al mateix temps claríssims i senzills, que s'enduen el lector amb la seua irruència. Sovint, en la poesia de l'Estellés, hi ha, com a base, una llengua desenfrenada: “llengua”, i m'aprofitaré de l'equívoc, en tots els sentits del vocable.

No vull fer-me pesat amb la denúncia de més connotacions locals, però no sé estarme'n. Els poetes valencians del XIX, justament els “reivindicadors” de l'idioma, no sabien l'idioma que aspiraven a salvar. Villarroja té uns quants versos –unes quantes ratlles– gràcils i vives. Els que s'hi afegiren, foren un seguit de calamitats. Constantí Llombart només “escrivia bé” quan escrivia epigrames en “valencià” de barriada. Ni tan sols Querol s'hi sobreposa. La tenebrosa multitud que durant més de mig segle guanya premis als Jocs Florals a València, escriu pitjor en català que en castellà. El castellà, l'havien més o menys après a l'escola i als llibres; el català, desconjuntat entre la conversa degradada i un mòdul culte mal paït, se'ls escapava dels dits. Llorente sí que “sabia”: la *Cançoneta amorosa*, *Vora el barranc dels Algadins*, *La barraca* i tot... Més tard, només Almela i Vives, amb un tacte estudiat i pulcre, i, en particular, el Bernat Artola jove, combinant un barroquisme lexicogràfic i l'instint popular de la Plana, aconsegueixen fer la impressió de “naturalitat” i “tradicció” simultanejades: de normalitat. En la postguerra, la situació no varià. Fins que l'Estellés, un dia, tira al dret, i li “surt” –li “ix”– un vòmit de llengua, d'“idioma” reduït a imminències incontrolables, glopades de mots directes, que ens reconciliaven amb la veritat. Que ens reconciliaven amb la “veritat”, amb minúscula, de la nostra vida “en valencià”.

Vicent Andrés Estellés, per una incoercible propensió, és un poeta loquaç: d'una eloqüència que fa feredat. Quan renuncia a les maquetes de la preceptiva –un sonet, una dècima, un qualsevol motle acadè-

Vicent Andrés Estellés, segons Fuster, parlava en els seus versos de "la nua elementalitat de la vida de cada dia: la fam, el sexe, la mort."

RAFA GIL

mic-, s'embala en tirallongues inesgotables de versos, planes i planes seguides. Habitualment, hi explica l'espectacle menor de les peripècies de la gent subordinada, les seues -del poeta- o les nostres, que són d'una vulgaritat raonable i acatada. Les explica: les narra. I havia de narrar-les amb el vocabulari i els girs de la mateixa "vulgaritat" poetitzable. És el que ha fet. Anys enrera, Josep M. Castellet i Joaquim Molas van fotre un sumptuós "*manifiesto a la Nació*", amb el programa d'una anomenable "poesia realista". Van tenir tan poca clientela, que no han trigat a desdir-se'n. Alguna vegada n'hi hem parlat, ells sempre m'han dit que allò no era ben bé un "programa", sinó una mena de "profecia". Auguraven la pròxima eclosió d'una poesia "realista", i, en efecte, els ha sortit Pere Gimferrer, que és un poeta estimable, sens dubte, però escassament "realista". De fet, la poesia que Castellet i Molas "predicaven" era objectivament impossible al Principat. Vaticinaven a cegues, i s'equivocaren. al País Valencià, la "situació" era distinta, i sí, una "poesia realista" s'hi dibuixava... No l'encapçalava l'Estellés: ell no és el "poeta realista" de l'esquema dogmàtic, ni de bon tros. Podem qualificar-lo de "poeta de realitats", i endavant.

Per aquest cantó, facciosament narratiu, l'Estellés esdevenia "col·loquial".

No podia ser altrament. La poesia, convertida en reflexió de i sobre la "vulgaritat" més descarada i agressiva, havia de caure en les fermentacions jovials, anticulturals o contraculturals, del "dialecte". D'elles emana la puríssima línia mordaç, infame, lliure, acusatòria, dels millors moments de l'Estellés. La tràgica evolució històrica de la llengua catalana fa que siga lògica la meua aprensió, que ara confesse: ¿entendran aquests poemes, els entendran com Déu mana, la gent dels dialectes contigus? No ho acabe de veure clar. Un poeta tan vigorós com és el Salvador Espriu en prosa, un poeta tan esborronadorament calculador dels mots com fou Gabriel Ferrer, ¿com poden ser llegits, i llegits "bé", pels valencians? Podem llegir -els valencians- tranquil·lament Riba, Manent, Teixidor, pose per cas: el Fabra ens és comú, i gairebé mai no hi trobem l'obstacle d'un matís de "dialecte", siga en el lèxic, siga en l'estructura o la ressonància de la frase. Però enfront de poetes que ara i adés acuden a les irisacions "populars" del llenguatge -l'Espriu i en Ferrer en són referències extremes-, la nostra "comprensió" no sempre és completa. Cal una habituació.

Se'ns esmuny el "dialecte". Vicent Andrés Estellés s'hi presenta amb uns versos relativament "dialectals": del seu dialecte, del nostre, i ens resulta íntim i vibrant. Com el llegiran "ells", més enllà de l'Ebre o de la mar? Hi arribaran al fons?...

3

Exagere, potser. Ben mirat, tampoc no és tan acaparadora ni tan abrupta, la virulència col·loquial de l'Estellés. Només que convenia advertir-la, a fi que el lector foraster no descarte o passe per alt alguns moments de màxima tensió en els poemes. Que són moments on es reproduceix, justament, la greu veracitat d'aquesta poesia. Els temes de Vicent Andrés Estellés, en una última reducció, tenen la nua elementalitat de la vida de cada dia: la fam, el sexe, la mort. Els poetes de totes les èpoques i de tots els idiomes s'han dedicat a teixir variacions sobre això: sobre l'amor, més que res; sobre l'extravagant però obsedida incertitud que provoca el fet d'haver de morir; i, de tant en tant, sobre la gana socialment implantada, conseqüència de l'explotació de l'home per l'home. La por n'és un derivat, i també hi apareix: al costat de la fam, al costat del sexe, al costat de la mort. En un tracta-

ment abstracte, la cosa ha donat lloc a aparatoses efusions: entre la pregària i la blasfèmia, les increpacions solemnes, la reflexió filosòfica. L'estellés és dels poetes que comprimeixen la fúria en una escena concreta. Però no "personal". Fins i tot quan escriu "jo", no és tant el "jo" seu, exclusiu i emparetat, com ell mateix traslladat a escala de "tipus". No hi ha la fam, el sexe, la mort, "en si": hi ha tot això —concepte i realitat, en simbiosi ambigua— convertint pura "circumstància històrica". D'aquí al "dialecte".

L'amor, o el sexe, o com se'n vulga dir, sempre és igual i distint: segons la societat, i segons què i segons qui dins la societat. El senyor March, de Gandia, havia de veure-ho i viure-ho, això, d'una manera molt diferent a com la concebien i la practicaven la tribu de notaris, beneficiats i metges de la València una mica posterior. March era un aristòcrata embegut de lectures trobadoresques i conventuals; els altres ja s'acontentaven amb especulacions sobre les parts del cos més adequades i l'edat més idònia per traure'n profit. Què pogué ser l'"amor" per a don Teodor, per a Llobart, per a...? Deixem-ho córrer. El cas és que l'Estellés "obre els ulls" —tots el sentits— en la sinistra etapa dels gran pànics, quan no hi havia espai i temps per al respir, i la gent respirava com podia. L'amor venia a ser el que ell diu: racons furtius, desigs sufocats, fantasies meticuloses. I la fam: racionaments, estraperlos, llum taxada. Subterrània, en la poesia de l'Estellés, hi ha una mena d'il·lusió feraç entorn del pa, de la taula de la infància, de l'aroma estimulant d'una salut esvaïda. Com la mort: la mort fou aleshores més "mort" que mai: no era solament un home o una dona, una criatura, que morien... L'exaltació priàpica, la llàgrima davant la penúria sistemàtica, el taüt previsible, industrial com el dol que s'hi enquadra, són vivències que tenen una datació exacta, tal com surten en els poemes de Vicent Andrés Estellés. I són locals, frenèticament locals: de Burjassot a València.

Jo no gosaria afirmar que això siga "realisme històric". Ja ho he dit. De més a més, avui ningú no s'interessa pel "realisme històric", i tant se val. Però sí que és un testimoniatge —o un testimoni— de la "realitat". I escrit des d'un angle molt precís: des d'una cantonada. El poeta, ací, no és exactament un coàgul de classe: ni per a bé ni per a mal. Procedeix del magma confús del carrer, abocat al carrer perquè és la sola oportunitat que

té, i no pretén res més. No s'erigeix en material de pamflet. Hi diu la seua. Diu: conta, s'exclama, comenta. Ho fa amb un èmfasi irregular, de vegades vertiginós, es repeteix. Però això ha de ser com és: una incoercible riada de passió petita, manual, d'assalariat que habita un quart o cinqué pis d'un edifici urbà aproximadament pre-capitalista. La poesia de Vicent Andrés Estellés respon a febre ambulante, a les esperances conjugals, als sentiments i als ressentiments de la precarietat perdurada. A Barcelona, la poesia, la feien persones d'una altra mena: individus amb cara de protonotari apostòlic, catedràtics, fills de papà revoltats, oficinistes orgullosos de ser-ne. L'estellés fa la poesia d'un carrer de València, del "trenet" de València a Burjassot: un residu humà vigorós, que es debat en l'esperança de continuar vivint. No oblidem, però, el marc del principi: quan tothom fornicava malament, menjava malament, moria malament...

Tanmateix, la poesia de l'Estellés no és una poesia deprimida o negra. Com que no s'origina en fetixismes ideològics, sinó en la modèstia de viure, rutinària, cruelment addicta a la biologia més insignificant i més indispensable, no ha de ser ni pessimista ni optimista: "és", a seques. El sexe, la fam i la mort esdevenen, en aquest context no gens ampul·lós, l'entrellat de la "vida", i tot hi és al seu lloc, la merda o el semen, i l'afecte més innocent, i l'alegria, i el difunt que tots serem un dia o altre, i un plat de calent, i una cançó perquè sí, i jugar al truc o escriure versos, ja que "escriure versos" forma part de la vida. En un pam de món, i en un pam d'idioma —també "amb un pam de llengua", de cansament o d'insult—, la poesia s'hi agrumolla, i s'alça. S'alça: pren el perfil de la còlera, o el de la burla, o el de dir les coses com són, que seria dir-les amb un recitat de fiscal. La poesia de Vicent Andrés Estellés agrupa i assumeix totes aquestes eventualitats, i, damunt, hi afegeix la rememoració d'una font d'aigua clara, d'un vegetal preciós —una fulla de col o de rosa, un camp de blat, una alfàbrega uns brins d'espígol—, la línia d'una anatomia jove, una cintura, un pit, una cuixa. Perquè la "vida", fonamentalment, és això: l'aigua clara, el blat, la cuixa...

És una poesia "cultura", la de l'Estellés. Tan deliberadament "cultura", que més d'una vegada ensenya les cartes, amb cites de noms o paròdies d'estil. L'ostentació, però, s'insereix en el curs absorbent de la maniobra, s'hi encasta, i n'és una

peça més, amb els colors inconfusibles de la sornegueria o de l'humor. També ací predomina l'òptica desencantada d'uns anys farisaics i estrets. No tindria cap sentit dir que ell és un poeta "autodidacte". Poetes o no, tots els d'aquella època hem hagut de ser-ho, fins i tot els qui entrarem a la Universitat. És clar que hi ha maneres i maneres de ser "autodidacte", i a nosaltres ens tocava la pitjor, per raons geogràfiques i de família: no sabíem quins llibres calia llegir ni tenir diners per comprar-ne. Després, la nostra voracitat de lectors hagué de ser despistada, incoherent, epilèptica, i, amb el temps, sense que haja cedit, ens ha dut a un cert escepticisme davant les sacrosantes supersticions de la Literatura, amb majúscula. Si en la poesia de Vicent Andrés Estellés discernim o ens sembla discernir el rastre de tal o de tal altra "influència", sovint només hi ha un tic de superxeria dòcil, que fa l'ullet i demana complicitat. Sota aquests versos s'amaga i es delata una quantitat considerable i dispersa de seduccions i d'estudi. El poeta té un metabolisme propi, i s'apanya.

I ho fa "des del poble". No "de cara al poble". "Populisme" o "Popularisme" són formes de designar una acció literària més aviat il·lusòria: parteixen del supòsit d'una clientela "popular" que, de fet, no existeix. O que existeix per a una altra mena d'escriptura. Periodista de professió, l'Estellés ho sap a través d'unes altres coordenades de comunicació. Més encara: no se li arruga el melic per redactar gasetilles rimades, si va en l'ofici. Això és una altra cosa. Però "des del poble". Tampoc no es tracta d'un "poble" mitificat, comés de costum en determinades explosions d'oratòria "poètica". M'estime més de dir: "la gent". No és una noció sociològicament correcta, "la gent"; però té l'avantatge de no enganyar a ningú. Comporta la referència a un flux de massa humana, barrejat, contradictori, espès. No en surt una "manifestació unànime". Ben al contrari, la "gent", en la mesura que l'acceptem com a "gent", queda lluny de qualsevol "unanimitat". I l'efervescència de les seues friccions, de l'amistat flotant, de les concupiscències recíproques, dels odis matemàtics, de la disgregada vicissitud dels culs i de les butxaques, és la força de la poesia de l'Estellés. En el fons, és una poesia balzaciana, si se'm tolera la fórmula. És una poesia que podria haver estat novel·la: novel·la de Balzac.

Joan Fuster

Sueca, 24 de novembre, 1972